

Galamdaşlarym: Aýtmadow

Çingiz

Category: Haýwanat dünýäsi, Kitapcy, Powestler, Sözler, Ýatlamalar
написано kitapcy | 23 января, 2025

Galamdaşlarym: Çingiz Aýtmadow ÇINGIZ AÝTMATOW (1929)*

Çingiz Aýtmadow bilen sataşyp söhbet gurmak uly baýlyk. Onuň bilen islendik meselede gürrüň etseň ruhy baýlygyň artýar, gözyetimiň giňeýär.

Çingiz Aýtmadowyň soňky romanynda şeýle pikir bar: Tebigat bilen adamyň bagry badaşan. Çünki tebigata ýeten şikesiň bir ýany adama degýär ahyryn. Tebigatyň baýlygy, gözelligi – adamyň baýlygy, ruhy gözelligi.

Biz tebigylyk diýýäris. Bu sözüň tebigy gylyk sözünden alnan bolmagy mümkin.

Çingiz Aýtmadowyň tebigat dünýäsi bilen gaty irden bärei gyzyklanyp gelýänini bilýärin.

1961-nji ýylda Berdi Kerbabaýew, Aman Kekilow, Ata Atajanow, Kerim Gurbannepesow dagymyz türkmen edebiýatynyň Gyrgyzystanda geçirilen ongünlüğine gatnaşmaly bolduk. Şonda türkmen hem gyrgyz ýazyjylary bolup, ýurduň iň gözəl ýeri bolan "Yssyk kölüň" daşyndan ençeme günläp aýlanmak miýesser edipdi. Gyrgyzlaryň Aaly Tokombaýew ýaly ýaşuly ýazyjylarynyň ýanynda ýaşlardan Çingiz Aýtmadow bilen Şükürbek Beýşenalyýew hem

bardy. Şo ýyllar Çingiziň ilkinji ("Jemile") powestini Lui Aragon fransuz diline terjime eden eken. Aýtmatowyň ýaňy adygyp başlan mahalydy.

Gyrgyzystana gezelenjimden ýandepderçämde şeýle ýazgy bar.

"1961. Yssyk köl. Şükürbek Beýşenalyýew (gyrgyzlaryň çagalar ýazyjysy) bilen söhbet gurup, gezmeläp ýörkäk, Çingiz Aýtmatow ýanymyza gelip, gürrüňe goşuldy:

– Siz bagtly adam. Çaga üçin eser ýazýanlar bagtlydyr. Bir-ä, ululara garanda çagalar kitaby köp okaýar. Ikinjidenem, çagalykda halan kitabymy ulalan soň öz çagalaryna tapyp okap berýärkä, ýene-de okaýar. Şonuň üçinem çagalar ýazyjysynyň jogapkärçiligi uly. Sebäbi çaga aýdylan gep-gürrüňinden okan zadyna artygrak ynanyar".

Jaý aýdylan söz. Onuň sözleri mende ýakymly täsir galdyrdy.

Aslyýetinde, onuň çagalar, ýaşlar dünýäsi bilen öňräkden gyzyklanýany onuň aýdýanlaryndanam, eserlerindenem mälim bolup başlady.

Ç.Aýtmatowyň eserlerine dykgat berseň, köpräk çaga hem ýaş ýigitler esasy gahrymanlar bolup dur. Olar ýaşam bolsa her hili kynçylyga çydamly, öňe okgunlt gahrymanlar... Şonuň üçin Çingiz Aýtmatowyň eserlerk ulular bilen bir hatarda dürli ýurtlaryň ýaşlarynyň elinden goýman okaýan eserlerine öwrüldi. Çagalar dünýäsi aňyrsyw gowzamaýan, giň gülälekli meýdan ýaly owadan, ak kagyz ýaly arassa kalply, hemme zady öwrenjek bolýan bilesigelişi, duýgur, umman ýaly ylham meýdany. Ol bolsa çagalar edebiýaty bilen bir hatarda ulular edebiýatyna-da many-mazmun berip dur.

Çagalar dünýäsi täsin, şadyýan, gyzykly. Şahyr-ýazyjy muny gursagy çaga dünýäsine söýgä baýlygy, onuň körpelere golaýdygy, hut öz çagalygyny unutman gelyändigini bilen gyzykly hem täsirli beýan edip bilýär. Aslyýetinde çagalygyndan ýatlama galmadyk bolsa, täzedan degişli zatlary ýygnap, çagalary öwrenip, çagalar üçin eser döretmek ýeňil düşmez. Çaga dünýäsi barada gürrüň gozgalsa, bir gezek Çingiz Aýtmatowyň aýdan sözleri ýadyma düşýär. Ol "Çagalyk hem oňlanlyk döwrüniň täsirleri möhüm. Ol täsirlere mukaddes hem egsilmez ylham çeşmesi. Ondan hemişe adamlaryň täsin pikirlerini, hüý-häsiýetlerini, şekilleri özboluşlylygy bilen susup alyp bolýar".

Gyrgyzystana giden ýyllarym institutda işläp, çagalar edebiýatyndan ylmy iş ýazyp ýördüm. Çingiziň bir aýdan sözünüň

ylmy işime-de nepi degdi:

– Sen bir zada pähim edýärmiň! Bizde-hä çagalar edebiýatynyň aňyrdan gelýän däbi uly däl. Ruslarda öňräkden bári halk döredijiligi işlenip, toplanyp gelýär. Bizde-de, sizde-de K.Uşinskiniňki ýaly halkyň döreden ownuk žanrlary ir döwürde ýörite jemlenip kitap edilmedi ahyr. Öň zamanda elýazma bolaýmasa, biziň halklarymyzda kitap çykarma ýokdy – Çingiz Şükürbegiň egnine elini goýdy-da: – Biziň Beýşenalyýewimiz bilen sen bu ugurfa ilkinjiler hatarynda öňe çykyp, ömrüni şoňa bagyşlajak ýazyjylar bolanyňyz üçin men bu sözleri aýdýan – diýip, sözünü jemledi.

Çingiz Aýtmadowyň ähli eserleriniň içinden tebigat, haýwanat dünýäsi, tebigat bileb bagly hadysalar eriş-argaç bolup geçip dur. Çingiziň tebigat dünýäsine çuňňur duýgy, janköýer söýgi bilen bakmagy tötänden däl. Tebigatyň çaga üçinem, uly üçinem deň derejede golaýlygy bar.

Men Çingiz Aýtmadow bilen altmyş birinji ýylda hem duşuşdym. Şonda ol tebigat barada diýseň janköýer gürrüň etdi: – Tebigatyň adama howandardygyny, az berip köp aljak bolsaň gyýýlýandygyny duýmagymyz zerur. Ony örän siňňitli beýan etmek üçinem esere hyýalbent rowaýatlar, gyzykly wakalar tapmasaň, okyja täsiräm ýetmez, ýadynda-da galmaz. Munuň üçin şonuň peýda bilen zyýanyny öz egniňde çekmek, köp zatlary degşirip, köpem oýlanmak möhüm...

Ana, ýaşlykdan aňyna siňip, gününe goýman gelýän şol tebigat bilen adam gatnaşygy 30-35 ýaşdan soň Çingiz Aýtmadowyň "Asyrdan uzaga çeken gün" romanynyň baş meselesine öwrüldi.

Çingiz Aýtmadow tä soňky romanyna çenli diňe powest ýazdy. Ýöne ol powestler manysy boýunça romanyň many-mazmunyny öz içine alýandygynam aýtmak gerek.

Çingiz Aýtmadowyň dünýäniň beýiklerini, hususan-da, Ýewropa, Amerika, Aziýa, Günbatar edebiýatynyň gazananlaryny düýpli öwrenendigini eserleriniň täzeçe, ýiti çözgütlerindenem, uly ýazyjynyň çuň manyly çykyşlaryndanam aňmak kyn däl.

Çingiziň juda okumyslygy, ýiti zehinlidigi üçinem ol edebiýata ýokary taýýarlykly geldi. Ol ilkinji bitewi eseri "Jemile" powesti bilen dessine göze ildi. Çingiz Aýtmadow çuňňur duýgy kämilligi, täzeçilligi, özboluşly batyrgaý garaýşy bilen bada-bat öňe saýlandy.

Çingiziň özüniň hem gahrymanlarynyň agraslyk, hyjuwlylyk, öňe okgunlylyk häsiýeti hemmäniň halap okaýan gowudan-gowy

eserlerini orta çykardy. Men şeýle ajaýyp ýazyjy bilen kän gezek söhbetdeş bolanyma, täsin golaýlyk syzanyma, her duşuşykdan lezzet, nep alanyma guwanjymy okyja, gysgaragam bolsa, ýetirmek isledim.

Kaýum TAŇRYGULYÝEW,

Türkmenistanyň halk ýazyjysy.

"Garagum" žurnaly, 2008 ý. No 3

**Bellik: Makalanyň çap bolan wagtynda Ç.Aýtmatow heniz aýatda diridi. Meşhur ýazyjy şol ýylyň (2008) iýun aýynda aradan çykdy. Ýatlamalar*